

ITISMUL BISERICEI ARMENE

it cu autoritatea mai multor
scriitori celebri

ȘI

Răsturnarea nefondatelor pretențiuni ale Armenilor,
ce susțin că sunt ortodocși.

DE

GEORGE ARAMĂ

Profesor la Seminarul Veniamin.

„Dacă vócea verității va fi au-
dită, ei nu-și vor impetri inima.”
W. Guettee (Exp. doct. ort.
pag. XVI).

I A Ș I.

TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ STRADA ALEXANDRI.

1891.

MONOFISITISMUL BISERICEI ARMENE

dovedit cu autoritatea mai multor
scriitori celebri

ȘI

Răsturnarea nefondatelor pretențiuni ale Armenilor,
ce susțin că sunt ortodocși.

DE

GEORGE ARAMA

Profesor la Seminarul Veniamin.

„Dacă vócea verității va fi au-
dită, ei nu’și vor impetri inima.”
W. Guettée (Exp. doct. ort.
pag. XVI).

I A S I.

TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ STRADA ALEXANDRI.

1 8 9 1.

R ȚSPUNS

**la o broșură ce a apărut de câte-va zile și circulă prin țară,
semnată de un D. Luca Sarmacaș.**

Domnul N. Torza, profesor universitar, ca semn a
respectului și devotamentului ce-i poartă.
Georg Dragoș

În Istoria modernă ecclesiastică publicată de sub-
scrisul în vara anului trecut, între alte cestiuni variate
ce am tratat, m'am ocupat și de biserica arménă, pro-
nunțându-mă, după autorii ce'i avem înainte, că biserica
arménă este monofisită.

Dovadă am adus pe Eutimie Zigabenu, scriitor de
mare autoritate în literatura teologică orientală a secul.
al XII, de óre-ce opera sa : *Panoplia dogmatici*, pentru
întinderea și amănunțimea multor tratate ce cuprinde, în-
trece Teologia sf. Ión Damaschin. (Védă-se Vol. I. Teol.
Dogm. de Macarie, trad. de Arh. Timuș. Bucuresci, 1888).

Nici nu vroiam a'mi presăra Istoria ecclesiastică
numai cu probe, note și citațiuni, care de multe ori nici
se cetesc de toți, pe unii îi obosesc, iar pe autor îl costă
tipariul mai scump.

După nouă luni dela aparițiunea Istoriei moderne
ecclesiastice, un domn Luca Sarmacaș, fost profesor la
școla arménă din Iași, prin o broșură scrisă cu poxie
și presărată cu personalități, ce pe une-locuri degene-
reză în diatribă, se trudesce a dovedi că *biserica ar-
ménă este ortodoxă*, iar nu monofisită cum susțin eu și
cum este. Dacă broșura d-lui Sarmacaș ar fi fost pro-
ductul numai al dorinței de a restabili adevărul istoric,

ce după d-sa s'ar fi alterat, dacă s'ar fi mărginit a critica numai cartea mea, fără a se atinge de persoană, n'ași fi găsit trebuitor a răspunde.

Faptul însă că, d-sa trece marginele unei critici ne-pasionate și împrejurarea, că introduce în discuțiune industria, comerțul și păcănicia Armenilor din România, că în fine în mai multe locuri mă *provocă* la răspuns, justifică aparițiunea scrierii de față.

Și ca să nu credă lumea care n'a cetit Istoria eclesiastică, ce am publicat, că am ȕis ceva de păcănicia și onorabilitatea Armenilor, declar, chiar dela început, că nu numai n'am introdus în discuțiune asemenea cestie, dar nici macar am bănuir păcănicia și cinstea lor.

Lucrul fiind ast-fel, se vede dela sine, că d. Sarmacas amestică lucrurile cu intențiune.

Dar d-sa nu numai că intenționat amestică cestii sociale cu cele pur confesionale, dar încă unde este vorba a certifica ortodoxia bisericeii armene, introduce un metod nou de interpretație a textelor la care recurge. D-sa nu se ține nici de sensul literal, nici de înțeles, n'are în vedere nici scopul autorului etc., ci ține cu orȕ-ce preț ca aducând citatele, ca spre exemplu din cartea eruditului W. Guettée, să'si pótă confirma cu orȕ-ce preț tesa ce urmăresce și anume omodoxia cu noȕr a bisericeii armene; fie că din acele texte iese cea ce caută a dovedi, sau nu iese, dar d-sa, așa vrea, să ȕesă. De bună samă a socotit că numele lui Guettée luându-l dovadă, va produce în ochii cetitorilor sȕei efectul ce căuta; cred însă că nu și în ochii cugetătorilor și a cunoscătorilor mai de aprȕpe în cele bisericești.

Fiind-că în primul loc „Expunerea doctrinei ortodoxe“ de W. Guettée, este suportul principal, dacă nu unic, invocat de d. Sarmacaș și de aici atârnă sașu nu lauri sêi, voi aduce și eu în desbatere câte-va cuvinte de a le savantului Guettée spre a se vede, dacă el admite diofisitismul bisericeii armene, și dacă 'i recunósce că sunt omodoxi în credinșă cu noi întru tóte; după aceea voi dovedi că biserica arménă este monofisită și că ea nici în Asia, nici în țera nóstră, n'a realizat formal și durabil *uniunea* cu biserica Constantinopolitană; (deși acésta din urmă a încercat de mai multe ori) și dar prin acésta va fi cred surpat și al doilea suport al scrierii d-lui Sarmacaș.

Studiul de față se va încheia cu o privire critică, relativ la scopul scrierii d-lui Sarmacaș precum și la scopul ce probabil vor fi avut în vedere cei ce au vădút scrierea d-lui Sarmacaș și au aprobat'o.

Prin urmare acésta lucrare se va divide în trei părți.

I.

Iată cum începe eruditul doctor Guettée opera sa :

„Publicând acest uvragiű, scopul nostru principal a fost, de a concura, după mijlócele nóstre, la marea operă a **unirei** Bisericiiilor.“

Vra se dică, scopul său a fost să aducă pacea creștină, a fost să predice unirea unde nu era, de alt fel putea el óre să dică Armenilor, realizați unirea, când era conșins că Armenii sunt omodoxi? Probabil, scopul său credea a'l realiza mai ușor, dacă ar mai atenua dife-

rințele doctrinale, și decî punându-se mai pre sus de vrajbe și diferențe doctrinale, propagă unirea bisericilor ca un filosof mare creștin.

Iar la pag. XIII dice: „Scopul nostru fiind de a „aplana, pe cât posibil obstaculele ce se opun unirei bisericelor anglicană și americană cu biserica orientală, etc.

Ce pôte fi mai clar și mai înțeles?

Cu toate acestea d. Sarmacaș, prefăcându-se că nu înțelege menajamentele savantului dr. Guettée, susține morțiș, că Guettée 'l documentează omodoxia bisericeî armene cu cea orientală. Invățatul Guettée încă trăiesce și dar ar putea da d-lui Sarmacaș lămuriri, lumină în cauză, de ce ôre nu i-le a cerut? Său pôte i le-a dat nefavorabile sie-și?

Apoi nu se vede limpede că însuși eruditul Guettée se justifică ôre-cum la pagina 8, când dice: „numai din „acest punct de vedere am pus biserica arménă între „representanții adevăratei bisericeî, etc.“

Vra se dică de alt-fel ea nu represintă o adevărată, o ortodoxă biserică.

Iar mai jos pe aceeași pagină continuând dice: „că biserica arménă *separându-se* de biserica orientală „și occidentală in epoca sinodului de Halcedona și în „urma unei simple neînțelegeri (pôte fi cine-va mai me- „najator), n'a luat nicî o parte la vieța comună a bisericiceî, dela acea epocă și s'a pus în stare de *shismă*.”

Ôre de aici iese omodoxia bisericeî armene?

Iar la finitul prefaței, pag. XVI, dice: „Ne place „a crede că in bisericile separate, sunt mai mulți ômenî „care se înșală de bună credință, de cât *hereticî* îndă-

„rătnici. Pentru acésta le oferim modesta nóstră lucrare
 „și sperăm că ei nu 'șă vor impietri inima....

În care alternativă vrea dar biserica arménă să se pună ?

Că învățatul doctor nu caută a'î jigni pe eterodoxi, ci de a'î imbuna, a'î menagea, în vederea scopului ce urmăresce, uniunea, este evident ; dar a pretinde că Guettée a privit biserica arménă ca împărtășind esact aceiași credință cu noi, ar fi a forța sensul cuvintelor sale, interpretându-le talmudicesce.

Din acestea se vede, că tocmai autoritatea unui doctor așa de însemnat în ȕilele nóstre, pe care pune atâta temeiū d. Sarmacaș, nu certifică de loc că biserica arménă este omodoxă cu biserica răsăriténă.

Dar, pentru orî-cine, autoritatea numai a unui singur scriitor nu'l satisface, când este vorba a cunoște adevărul în orî ce cestiune. De aceea voiū recurge și la autoritatea altor scriitori, uniū cu reputațiune europénă, mai ales că d. Sarmacaș îmi face un capitol de aculare, că am recurs numai la scrieri grecesci (pag. 13). Să scie însă d-sa, că *marturiū nemijlociți* a evenimentelor, a faptelor petrecute, a doctrinelor confesate pe timpul lor ; ca cei mai demni de credibilitate pentru istoric sunt aceștia, și dar în cazul nostru ei sunt scriitorii grecesci.

Totuși îi voiū face cred plăcere d-lui Sarmacaș asigurându-l că, am recurs și la alte isvóre când am afirmat în Istoria ecclesiastică că biserica arménă este monofisită. De aceea, ca d-sa și orî-cine, să mă pótă controla, îi voiū indica tóte isvórele pe care le-am avut în vedere,

notându-î cartea, autorul, locul imprimărei, anul, ediția, și chiar pagina.

Isvórele le impart: în romănescî, grecescî, germane, franceze și rusescî.

I. Romănescî.

1. Grigorie, mitr. Ungro-Valahieî. Pentru Eresurile Armenilor, Bucurescî, 1824, pag. 1—28.
Ibidem. Dosoteiû, patriah. Ierusalimului. Cartea 12, cap. 7, pag. 29—41.
Ibidem. Vorova lui Teorian cu prea cinstitul și prea cucernicul Catolic Nerses (Gratiósul), pag. 42—185.
2. Veniamin, mitr. Moldoveî. Bisericească Istorie a lui Meletie, mitr. Ateneî. Iași. 1841.
Tom II, III și IV.
3. Andreiû Baron de Șaguna. Istoria bisericii ortodoxe. Tom. I. Sibiû. 1860, § 258, pag. 291, No. 4.
4. Dr. N. Nitzulescu. Compendiû de Istoria bisericeî. Bucurescî. 1875, § 128, pag. 246, și § 65, pag. 118.
5. Arh. Filaret Scriban. Istoria bisericeî. Iași. 1869, pag. 60, nota 42.
6. B. P. Hajdeû. Revista nouă, Bucurescî 15 Iulie 1890.
- 7). Diarul „Ortodoxul“ din 1880, pag. 93 și „Ortodoxul“ din 1884, No. 33, pag. 260.

Să se noteze bine, că în tóte aceste scrieri romănescî, pe larg orî pe scurt, se vorbesce despre Armeni,

și că toți acești autori recunosc monofisitismul bisericeî armene. Apoi că, după cât cunosc, scrierile de mai sus, n'a fost contradise sau protestate de vre un creștin monofisit. Acastă tăcere semnificativă, vorbește de sine, n'are nevoie de comentarii.

II. Grecesci.

1. Eutimie Zigabenu, *Panoplia Dogmatici*, titl. 23, pag. 153.
2. Nichifor Calist. *Bisericăscă Istorie*. Cartea 18, cap. 53, 54.

III. Germane.

1. Kraus. *Istoria bisericăscă*. Trier. 1872, pag. 342 și 577.
2. Zimerman și Holtzman. *Enciclopedia Teologică* de Maier. Leipzig. 1885. Art. monofisiți.
3. Caftan. *Teologia dogmatică*.

IV. Francese.

Dictionnaire encyclopedique de la Theologie catholique, rédigé par les plus savants professeurs de L'Allemagne catholique moderne, traduit de l'Allemand par L'Abbé I. Goschler. Din această carte tipărită în Paris,

1. Hefele în Tom. XV. pag. 235—249, și
2. Welte în Tom. II. pag. 12—20 vorbesc despre Armenii monofisiți.

V. Rusesci.

1. Smirnov. Istoria bisericăscă. Petersburg, 1886, edit. IV pag. 281. Acésta scriere este aprobată de sf. Sinod permanent al Rusiei ca manual pentru Seminariî și este și premiată.
2. Troițky. Istoria și ritul bisericeî armene, 1875.

II.

Rezemat dar pe autoritatea acestor scriitori, voiŭ aduce și în scrierea de față, citate și extracte din cărțile lor, căci a introduce în extenso tot ce a scris fie-care despre Armeniî monofisiți, ar fi a face o monografie voluminósă, cea ce n'a fost scopul meŭ.

Iată ce ŭice Hefele în opera citată mai sus :

„Monofisitismul este o socotința eriticăscă, care nu „recunósce în Iisus Christos de cât o *singură natură* și „nu de odată o natură adevărat divină și o natură adevărat omenéscă.

Adevăratul autor al eresiei monofisite este *Evtihie*.

„Evtihie era preut și arhimandrit al unei monastiri „în vecinătatea Constantinopolului, în acéstă calitate el „se vědu obligat a se rídica cu vigóre contra doctrinei „episcopului seŭ, Nestorie ; însă combătând Nestorianismul, cădu în extremitate contrară, și în timp ce „Nestorie separa prea mult cele dóuë naturi în Iisus „Christos, Evtihie le amestică și nu făcu de cât una „singură.

„Cea întâia plângere care s'a ridicat contra lui, fu
 „adusă de Domnus, episcopul Antiohiei, carile l'a acusat
 „că reînnoiesce eresia lui Apolinarie, că învătă în Iis.
 „Christos o singură natură și susține că Divinitatea a
 „pătimit.

„Acastă plângere a rămas fără efect. Însă îndată
 „după aceea, Eusebie, episcopul din Dorilea, în Frigia,
 „la un sinod adunat în 448, la Constantinopol, sub pre-
 „ședința patriarhului Flavian, supuse un nou act de a-
 „cusațiune contra lui Evtihie, căruia deja 'i făcuse în
 „particular, înțelepte muștrări, însă fără folos. Evtihie,
 „citat înaintea sinodului, nu se înfătoșează, pentru că re-
 „gula sa, dicea, 'i opresce a părăsi monastirea sa; însă
 „a declarat înscris că nu adora în Christos, după în-
 „trupare, de cât o natură, natura divină intrupată.
 „Christos, dice el, este adevărat om însă corpul său nu
 „este de aceeași natură ca al nostru și eu nu voiū re-
 „cunosce nici odată cele două naturi în Christos.“ Citat
 „de mai multe ori înaintea sinodului, se înfătoșează.
 „Evtihie a declarat în mai multe rînduri, înaintea adu-
 „nărei episcopilor, că el nu consideră corpul lui Christos
 „ca deopotrivă cu al nostru și a formulat principala
 „propozițiune: „Înaintea unirei, Domnul Nostru avea
 „două naturi, după această uniune nu'î mai mult de cit
 „una.“ Sinodul a pronunțat anatema contra doctrinei
 „sale, l'a escomunicat și depus pe Evtihie. Dioscur, pa-
 „triarhul Alexandriei, a luat cu hotărîre partida lui Ev-
 „tihie și l'a restabilit în demnitatea sa sacerdotală.
 „Dioscur nu înțelegea în fond doctrina S. Ciril alt-fel
 „de cât Evtihie: el trata opiniunea deosebită de nesto-

„rianism și rugă pe împărat să convoace un sinod ecumenic pentru a pune capăt cestiunii. Teodosie, după ce a făcut orice-are încercări mai mult sau mai puțin parțiale, a împacă pe Flavian patr. Const. cu Evtihie și a cerut o profesie de credință acestuia din urmă, a convocat la Efes un sinod la care nu trebuia să se ducă de cât episcopii inadins invitați de împăratul. Savantul Teodoret al Cirului trebuia să fie exclus, și toți acei care judecaseră deja pe Evtihie, trebuia să fie privați de dreptul de a vota.

„În schimb, Dioscur era numit președinte sinodului de împărat, care a însărcinat în urmă pe doi demnitară a imperiului de a supraveghea mersul discuțiunii, a menține ordinea și de a opri pe toți acei care ar tulbura pacea. Leon, papa Romei, n'a luat parte la acest sinod, din cauză că Atila amenința Italia, dar prin o epistolă adresată, se referea la o scrisoare adresată lui Flavian și în care expunea în detaliu doctrina bisericească asupra Intrupării lui Iis. Christos. Aceasta-i celebra *Scrisoare dogmatică a lui Leon către Flavian*, în care el demonstrează că Fiul lui Dumnezeu s'a făcut om pentru a rescumpăra omenirea, că pentru acest scop în adevăr a luat, în pântecul mamei sale, natura umană, că cele două natură sunt ipostatic unite în o singură și aceeași persoană și că calitățile particulare a ambelor natură subsistă cu uniunea lor în Christos.

„Sinodul care se reuni la Efes, în luna August, 449, nu făcea mențiune de aceste scrisori și după nelegălități și violențe neauzite, pronunță anatema contra doctrinei celor două natură. Acest vestit sinod primi numele de „sinodos listrichi“ pe grecesce (sinod tălhăresc).

„Victoria monofisiților nu fu lungă. Flavian, imediat după nedrepta decisiune de la Efes, a scris papii Leon, cu carele s'a înțeles a convoca un sinod ecumenic în Italia, dar Flavian în curând mori și lui 'i urmează la scaunul patriarhal Anatolie. Acesta subscris epistola dogmatică a lui Leon către Flavian și în timp ce Leon lua toate măsurile pentru a împaca cu biserica pe episcopii atrași de Dioscur; imperatoarele Marcian, succesorul lui Teodosie care murise, de acord cu Valentinian III, convocă un sinod ecumenic la Nicea, de unde îndată fu transferat la Halcedon, fiind-că papa dorea ca imperatoarele să pôta personal a fi prezent la sinod.

„Acesta-i al patrulea sinod ecumenic de Halcedon, ținut în 451. În acest sinod s'a depus Dioscur și anatematisat, s'a întărit epistola lui Leon cel Mare, s'a anatematisat Evtihie și Nestorie și s'a formulat în a cincea ședința, doctrina ortodoxă în acești termeni: „Noi recunoscem un Fiu în (și nu din) două naturi, neamestecate, neschimbate, neîmpărțite și ne-separate.“

„Imperatoarele Marcian nu numai a adoptat hotărârile de la Halcedona, însă opri Evtihienilor, care deja formase o sectă, de a avea un cler și cult particular; el a condamnat la esil și la alte pedepse grave pe oricine ar răspândi în viitor erezia nouă și ar îndrăzni a combate doctrina ortodoxă. Evtihie și Dioscur au fost cei întâi condamnați la exil; însă Evtihie, deja prea înaintat în vârstă în momentul chiar când controversa izbucni, mori în epoca condamnării, în timp ce Dioscur trăi încă la Gangra, în Paflagonia până la 454.

„Totuși erórea monofisită nu s'a stérpit. Un călugăr
 „din Alexandria, numit Teodosie, se duse imediat după
 „rescriptele imperiale în Palestina, și a înduplicat a crede
 „pe numeroșii călugări din acéstă parte, că sinodul din
 „Halcedon a tradat adevărata credință și a confirmat
 „nestorianismul. Acești călugări, caré erau în număr mai
 „mult de 10,000, atrași prin confratele lor, condemnând
 „doctrina lui Evtihie și învățând că natura umană a
 „fost ca *absorbită* de natura divină, nu vroiră a admite
 „diofisismul sinodului din Halcedon, fiind-că recunóscerea
 „a două naturi, diceau ei, trebuie logic a aduce recu-
 „nóscerea a două persóne și prin urmare nestorianismul.
 „Ei menținură cu putere opiniunea unei singure naturi,
 „fără a se pronunța cum înțelegeau, că divinitatea și
 „umanitatea puteau a nu fi de cât o natură. Acéstă nouă
 „teorie, care arunca de o parte Evtihianismul, de alta
 „sinodul de Halcedon, formă *monofisismul special*, deo-
 „sebit de evtihianism.

„Iuvenalie, patr. Ierusalimului, nevoind a anatema-
 „tisa hotărârile dela Halcedon, după cum 'i cereau că-
 „lugării; aceștia susținuți de văduva lui Teodosie al II,
 „se răsculaseră, alungară pe Iuvenalie, aleseră pe că-
 „lugărul Teodosie din Alexandria, patriarh al Ierusalimului,
 „arseră câte-va case și uciseră mai mulți dio-
 „fisiți din cei mai însemnați. Ast-fel făcură și în alte
 „orașe din Palestina. Imperatoarele se vădu obligat a
 „lua măsuri severe pentru a aduce la ordine pe acești
 „fanatici turbulenți și a pedepsi pe cei mai vinovați.
 „Teodosia fugi în 453 la călugării din muntele Sinai;
 „Iuvenalie și cei alți episcopi ortodoxi fură reinstalați în

„scaunele lor și mulți monofisiți se împacă cu biserica.
„Totuși seeta nu fu cu desevrșire stinsă.

„A doua țară unde sinodul de Halcedon fu aruncat
„și stégul monofisismului arborat, a fost Egiptul. Aci
„se afla *Proteriū* patriarh al Alexandriei. In Egipt se
„repetară aceleași fapte crude ca și în Palestina, căci
„partidul lui Dioscur monofisitul 'i făcu crâncenă opo-
„sițiune lui Proteriū, până ce la urmă s'a și revoltat
„contra lui Proteriū. Soldații imperiali, care trebuiaū a
„înăduși rēscōla, fură împinși de popor in Serapion și
„acolo arși de vii, trebuia o putere militară conside-
„rabilă spre a restabili ordinea. In urmă *Timoteū E-*
„*lurie* și *Petru Mongu* se puse în capul călugărilor, a-
„traseră mai mulți episcopi, anatematisară sinodul de Hal-
„cedon și profitară de mórtea imperatorului Marcian
„(457), pentru a pune mâna, prin ajutorul populației,
„pe catedrala Alexandriei.

„Timoteiū se hirotonisi imediat episcop și la rîndul
„seū hirotoni cāți-va episcopi și preoți. Proteriū fu a-
„sasinat în baptisteră și Timoteiū înalțat la scaunul
„Alexandriei. După aceea Timoteiū n'a întărđiat a depune
„pe episcopi și preoți diofisiți din tōte orașele Egiptu-
„lului și a distribui slujbe partizanilor sēi.

„A convocat un sinod și l'a dirigeat, pronunțându-se
„anatema contra sinodului de Halcedon, contra lui Leon
„și Anatolie.

„Al treilea patriarhat pe care 'l ocupară monofi-
„siți, după sinodul de Halcedon, a fost al Antiohiei.
„Un călugăr din Constantinopol, Petru supranumit F'ulon
„(grecesce Gnafevs), adică înălbitor de pei (Dubălariū)

„dela meșteșugul ce'l esercita, chiar în monastire. Căș-
 „cigând favórea lui Zenon, ginerele imperatorului Leon,
 „îl însoți la Antiohia în timpul unui comandament pe
 „care Zenon avea a'l esercita în Orient. Acolo Petru
 „Fulon a creat cu concursul Apolinariștilor, al căror
 „opiniuni erau analóge cu ale sale, un puternic partid
 „contra patriarhului Martir și a ațîțat o așa de vie o-
 „pozițiune în cât patriarhul renunță îndată la func-
 „țiunile sale.

„Petru Fulon cuprinse apoi scaunul patriarhal și
 „pentru a întări partidul monofisit în opiniunile sale, a
 „adaus în Trisagion cuvintele: „carile pentru noi te ai
 „răstignit.“

Am ținut să arăt origina monofisismului ast-fel cum
 o descrie Hefele, ca să se védă cine sunt și cum au
 procedat a'și lăți opiniunile lor în paguba diofisismului
 și anume prin ce măsuri. Hefele continuându-și studiul
 arată încercările mai multor împărați de a'i atrage la
 ortodoxie, vorbește de *Henoticonul* lui Zenon, arată apoi
 pe larg cum monofisiții s'au fracționat în *Acefali*, *Teo-*
pashiți, *Ftartolatri*, *Aftartodocheti*, *Teodosieni* și *Gaia-*
niști, *Agnoeti*, *Triteiști*, *Cononiști* și *Filoponiști*, *Damia-*
niști și *Tetradifi*, *Niobiști* și *Iacobiști*. Apoi încheindu-și
 articolul dice :

Monofisiții se menținură până în zilele noastre ;

1). „In Siria, Mesopotamia, Asia Mică, Insula
 „Cipru, Palestina

2). „In Armenia. „Patriarhul Nerses din Asch-
 „tarag, a anatematizat în 527 în sinodul de Ferjin,
 „care era atunci reședința patriarhului Armeniei, pe si-

„nodul de Halcedon ca pătat de nestorianism. De atunci
 „monofisismul, s'a stabilit temeinic în această țară. Afară
 „de erezia principală, mișună tot felul de superstiții și
 „abusuri până și cerimonii semi-judaice.

3). „In Egipt afară de numele de Iacobiți, monofisiti
 „portă acolo numele încă de *Copti*. . . .

4). „Biserica din Abisinia atârna asemenea de patriarhul monofisit al Alexandriei și această atârnare o
 „aruncă în secolul al 5 și al 6 în erezie. Ea este pusă
 „sub autoritatea unui mitropolit său *abuna*. În fine din
 „aceste patru regiuni monofisite principale, s'a format
 „mai multe ramuri izolate în diverse provincii ale Asiei
 „Occidentale și centrale, însă fără mare importanță.

Iată ce țice și Welte în opera citată la isvórele de
 „mai sus :

„Din nenorocire erezia finesce prin a câștiga chiar
 „pe capul bisericeii armene. Patriarhul Nerses din As-
 „tarag din provincia de Bagrevend este *primul* patriarh
 „ce se citéză că la sinodul din Feyion sau Foyin, scaunul
 „patriarhal din această epocă, situată pe lângă fluviul
 „Mezamor, la nord de Aștasat, a anatematisat sinodul
 „de Halcedon, ca nestorian și ast-fel a adoptat cel puțin
 „indirect monofisismul (527). Această sentință de lepédare
 „fu renoită prin alt sinod ținut în acelaș oraș sub pa-
 „triarhul Avraam, carile anatematisă pe toți aceia, cari
 „de aici înainte ar primi sinodul de Halcedon (596).

„Cât-va timp în urmă sub Nerses V supranumit
 „Șinoh (Constructorul) decretule de Halcedon de opotrivă
 „fură declarate nestoriene și anatematisate (645); de-

„cisiune, care fu renoită într'un sinod posterior, ținut sub acelaș patriarh, în acelaș oraș.

„Filosoful David fu însărcinat din partea împăratului a supune adunărei episcopilor și preoților cererea de a nu mai lepăda în viitor decretul de Halcedon și a căuta în același timp a le demonstra dreptatea decisiunilor acestui sinod; dar sentința de lepădare nu fu formulată de cât într'un mod mai explicit. În curând un sinod din Manazkert (651), ținut sub patriarhul Ioan, succesorul lui Nerses, despre care fu vorba, renoi anatema nu numai contra decretului sinodului din Halcedon, ci și contra epistolei dogmatice a papei Leon I, contra patriarhului Iezer (Esdra) și a sinodului ținut de el la Garin (629), care adoptase decisiunile din Halcedon și insistă *în chipul cel mai formal asupra dogmei unei singure naturi în Iis. Christos.*

Welte vorbind despre încercările de uniune dice :

„S'ar părea curios că aceste încercări de uniune, care reușiră tot-dé-una destul de rapide, n'avură nici odată în faptă urmări durabile și nu atinseseră în definitiv scopul lor.

Aceste nesuccese provin din obstaculele politice și mai cu samă dela opozițiunea pe care shismaticii și ereticii nu încetară de a face contra operei de impacare. Partidul shismatic a fost mai tot-dé-una cel mai numeros și rezistența sa fu ast-fel că, episcopi care la Hromgle (1179) adoptase doctrina ortodoxă și disciplina bisericească, reveniți în diocesa lor, nu cutezară mai mult nici a publica, nici a realiza hotărârile întărite. S'a întâmplat încă că acest partid, în mândria sa și erezia sa, desprețuind veritatea și isvórele ei autentice, a cădut

„în erori din ce în ce mai grosolane, care făcură să se
 „simțescă influința lor în viața dîlnică a credincioșilor.
 „Monofisismul născu întăiū aftartodocesmul ; acesta duse
 „fôrte ușor la patripasianism și aftartodoceții, ca și pa-
 „tripasienii, adăuseră cu Petru Fulon la Trisagion cu-
 „vintele: „carile pentru noi te ai rēstignit.“ In fine
 „maniheismul avu încă sectatorii sēi între acești shismatici
 „a Armeniei, ast-fel că în evul mediū, Armenia era con-
 „siderată de Occidentali ca receptaculul tuturor eresielor
 „imaginare. In urma erorilor dogmatice se introduse fi-
 „resce particularități și abusuri în cult și disciplină.
 „Călugărul Nikon, carele trăia în seculul al decelea, le
 detailază. Așa spre exemplu, după cele ce el istorisesc se
 „întrebuința la sf. Euharistie vin fără a'l amestica cu
 „apă, pentru a însemna o singura natură a lui Christos ;
 „în zilele de ajun nu se celebra sf. liturgie
 „s'aū strecurat încă în cerimoniele lor multe usânțe ju-
 „daice.

„Cu timpul, aceste opinii eronate și aceste usânțe
 „perverse, aduseră fără îndoială modifițaiunii nōuē, fă-
 „cūră loc la alte erori, cum se întâmplă tot-dē-una e-
 „resielor.

„Însă arborele reū, nu pōte produce de cāt fructe
 „rele, și situațiunea Armeniei nu făcu de cāt se ajungă în
 „o stare și mai rea.“

Cum că Armenii nu sunt creștini ortodoxi, cum
 susține d. Sarmacas, aduc dovadă cele ce spune învățatul
 mitrop. Grigorie al Munteniei în prefața cărții citată la
 isvórele romănesci. Iată cum începe :

„Multe cu adevărat pentru alte eresuri în limba „nóstră și s'a scris și s'a tipărit : iar pentru *eresul* Armenilor de nime nu s'a pomenit, fără numai în Teologia sf. Ión Damaschin la vre-o câte-va capete și întru „acelea iarăși nu anume pentru dinșii. Drept acea și „mulți se află la socotință ca acésta, că acești Armeni „s'ar fi țiind de *eresul* lui Arie cel surpat și dărăpănat „încă dela Soborul cel d'întăi dela Nicea. Decî ca să „fie sciut și *eresul* acesta de când s'a început și cari „aũ fost începătoriĩ lor și câtă depărtare aũ cei ce se „țin de el dela dréptu credință a bisericeĩ răsărituluĩ, „am adunat acéstă cărticică.

Aceste le ȃdice și le scrie un mitropolit al țerei în primul patrar al secululuĩ al XIX, în scopul, ȃdice el, a féri némul nostru de ereticéscă rătăcire.

Să ascultăm ce scrie și *Smirnov* în opera citată la isvóre, cu tóte reservele și menagementele sale, ȃdice :

„In biserica Arménă *desbinată*, afară de doctrina „arbitrară despre naturele în Iis. Christos, s'a format „și óre-care deosebiri în organisarea bisericéscă, care „esistă până în timpul de față.

„Așa la Armeni Trisagionul se cetesce și se cântă „cu adăugirea monofisită „cel ce te ai rěstignit pentru „noĩ.“ Evharistia se sevîrsesce (dela începutul secol. al „VI-lea, în urma influinței monofisiților din Siria) cu a- „zimă, iar vinul nu se amestică cu apă ; serbătórea „Nascerei Domnuluĩ se serbéză împreună cu Botezul și postul Nascerei Domnuluĩ se continuă până la Botez și altele.

Vorbind despre încercările de uniune, Smirnov, în notă dăce:

„In anul 862, catolicosul armén Zaharia într'o scrisóre adresată lui Fotie, patr. Constantinopolului, a recunoscut sinodul din Halcedon. De asemenea a recunoscut acest sinod în 1179, dar cu tóte acestea biserica arménă nu a voit a se lepêda de espresiunile ei obiçnuite despre naturele în persóna lui Iis. Christos.

Iată ce scrie și *Dosoteiă*, patr. Ierusalimului, relativ la încercările de uniune a le Armenilor cu biserica ortodoxă:

„Iar împêratul Manuil Comnénul lucrêză și se adună sobor de Armeni la anul 6678 (1170), în cetatea Cilicieî, care se numia Tarso, fiind începători Leon, rigă al Armenilor, la carele sobor se osîndesce Evtihie și Sever Ereticiî; să scóte din lauda cea întreit sfîntă adăugirea, care este: „Cel ce te ai rêstignit pentru noi; primeșce pe cele dóuă firî și dóuë voi, și pre sobórele cele de a tótă lumea, al IV, V, VI, și al VII; pre praznicul Nascereî lui Christos și al D-ðeescîi Arătări întăresce să'l facă precum biserica cea soborni-nicéscă; pecetluesce amesticarea apeî cu vin la taina sf. Liturghiî.

„Și era Catolic al Armenilor atuncea Nosér (Nerses) iar despre partea Grecilor Teodorian (Teorian) și s'au învoit precum se vede cu cele ce s'au făcut în vremea lui Justin, Justinian, Eraclie, Rinotmitul, și a lui Manuil și s'au unit cu biserica cea soboricéscă *pentru interes politicesc*, și iarăș au lepêdat acelea la care s'au învoit. Și fiind că slăbea lucrurile Grecilor și Latiniî

„stăpînea Siria; Armenii ca să’i aibă pre ei ajutători
 „aū adunat multe sobóre și s’aū unit cu ei; dintre care
 „cel întăi a fost în orașul Sis la 1307, al doilea a fost
 „în Adanî la 1314 și al treilea în Harnensa la 1330.
 „Și însemnéză că Armenii întru acele unirî cu Latiniî,
 „aū luat multe dela Latiniî; iar *ale bisericeî nóstre celeî*
 „*sobornicescî cu totul iarăși lepédându-le, aū luat cele*
 „*a le eresuluî lor.*

Iar Țimerman și Holțman despre încercările de uniune a le Armenilor cu Latiniî, înregistréză, că monofisițiî s’aū unit cu Latiniî la 1439 (Florența) și nu s’aū ținut. În secl. al XIX Armenii s’aū unit cu Latiniî la 1815, și aū lepédat unia; apoi la 1827 și tot așa aū făcut; la 1828 și pe urmă iarăși s’aū lepédat. Ultima lor uniune cu Papiștiî este la 1879.

Iată ce scrie și *Meletie* mitr. Ateneî, în Bisericesca Istorie, tradusă romănesce de mitrop. Veniamin, Tom. III, pag. 50.

„Căci după ce s’a trimis Teorian de Manuil monarhul în anul 1170 dela Iconomia lui Christos, cătră
 „Nosersi Catolicescul Armenilor (iar așa s’a numit, fiind
 „că avea supuși lui-și mai mult de 1000 episcopî) carile
 „după obștésca lor socotință numaî o fire credeaū în
 „Christos, temêndu-se nu cum-va ȑicênd dóuê firî întru
 „Christos, să cadă în eresul lui Nestorie, carile pentru
 „dóuê firî plăsmuia doî Christoși, ci Teorian vorovind
 „și întrebându-se cu catolicescul arătat, ’Ia dovedit pre
 „învêțătura ce pentru amîndóuê firile lui Christos, și

„pre adevărarea soborului din Halcedona și mărturiile
 „sf. Părinți puindu-le înainte a isprăvit ca Catolicescul
 „să se cunósce pre sine biruit de apucăturile aceluia
 „și atât pentru acésta, cât și pentru cele alte biseri-
 „cești pricină să se mărturisescă, că este de o cugetare
 „și împreună cu cei alți Armeni să scrie practică, cum
 „că, de aici înainte biserica Armenilor să fie de o cu-
 „getare cu cea Răsăritenă, atât în *dogmele Credinței*,
 „cât și întru slujbele bisericești și simbolul credinței să'l
 „trimită în Constantinopol. Inșă mai înainte de a se face
 „solia acésta a lui Teorian, Armenii trimesese solă cătră
 „Evghenie al 3-lea episcopul Romei, pentru care po-
 „menesce Otton Frisinghinsiul în cartea 7, cap. 32,
 „pentru a se împărtăși ei și a se uni cu biserica ro-
 „mană, precum din cele ce au să se ȳică să face arătat,
 „că ei nici cu o parte s'au unit, de cât (ci) cu totul au
 „stătit protivnici. Inșă pentru *eresul Armenilor*, al Maro-
 „niților, al Iacovitenilor, și pentru cele alte eresuri, pe larg
 „vom spune în tom. al 4-lea al bisericesei istoriei aceștea.

Cum că în cărțile Armenilor se află învățătură mo-
 nofisită și nu diofisită, estragem din „Voróva“ lui Teorian
 cu Nerses Catolicosul, cele ce urméză :

„Teorian. De ajuns era sf. tale cei mari spre a
 „cunósce, că nu se cuvine a ȳice la Christos o fire după
 „unire.

„Catolicosul. Nu se află în cartea *Armenéscă așa*.

„Teorian. Este greșită dar cartea ta.

„Catolicosul. Fiind-că în cartea Armenilor nu se află
 „așa, voiesc ca și de aiurea să mă încredințez, cum că

„dóuë firî, trebuie să mărturisim la Christos după unire, „îar una nu.

„Teorian. Cu lesnire este a o cunósce acésta, la „cel ce nu voiesce să facă rësvrătire.

Acéstă convorbire este ținută în vederea uneî ce se proiectase a se face. Se pare că tot în vederea încercărilor de uniune se pregătise nu numai profesiunile de credință date de diferiți capî ai Armenilor ce doriau uniea cu ortodoxiî, ci încă acești capî aû reformat în-vેtătura monofisită și de prin unele cărți de cult. De aceea nu ne va prinde mirarea, nici vom crede pe Armeni că sunt diofisiți, când vor veni cu asemenea cărți corectate de ómenii lor cei mai învățați, căci de vreme ce episcopii, preoții monofisiți și masa poporului, n'aû admis vederile capilor, ba încă aû paralisat și aû sfărămat în tot-dé-una încercările de uniune, ei aû remas cum ne spune Dosoteiû, Grigorie, și alții, tot cu cele ale ere-suluî lor.

Că Armeniî nici în Asia, nici în Europa, nici în țera nóstră nu s'aû unit cu biserica răsărituluî, iată ce cetim în diarul „Biserica ortodoxă română“ No. 12, luna Martie 1891.

„Imprejurările istorice aû făcut să fie (Armeniî) în „totul isolați și pôte că acésta să fie cauza pentru care „n'aû putut lua parte la luptele religióse și ast-fel să „rămână în urmă cu desvoltarea și stabilirea dogmelor. „De multe orî s'aû încercat a se uni cu biserica răsă- „riténă, dar aceste încercări nu isbutiră.“

Iar d. Iacob Cerchez, profesor la liceul din Iași, în opera sa, tradusă, *Armenia* sau *Istoria și descrierea moravurilor*, Iași, 1885, pag. 53 scrie :

„Ast-fel națiunea arménă fu împinsă în căile shismeî.
„De 14 secole acéstă shismă subsistă și cu tóte că
„armeniî sunt tot așa de opuși ca și biserica catolică per-
„sónei lui Evtihie, pe care-l aruncă ca eretic, cu tóte
„acestea în contradicere, ei condamnă cu aceiași căldură
„pe papa Leon și conciliul de Halcedon, care condamnară
„pe Evtihie.“

Iese din tóte acestea óre că, Armeniî sunt ortodoxî?

De sigur că nu. Dar nu numai Istoria confirmă monofisitismul Armenilor, ci și Pravila bisericească.

În adevăr iată ce cetim în Pravila dela Govora, 1640, pag. 50 (Hajdeû, Revista Nouă, 1890, 15 Iulie):

„Orî cine va mânca cu *Armeni* sau Pavlichenî sau
„cu alți eretici orî care, sau mai vîrtos cine va avea
„liubov cu dinșiî, acestuia grăiaște legea lui D-đeû să
„se lase de aceștia.

Tot acolo pag. 56—57 : Armeniî ceia ce's de trei
„orî procleți și mai jos : lepědațiî handzizariî
„ce sunt *Armeniî*.

Autoritatea atâtor mărturiî numai, fără a mai a-
duce extracte și din cei alți scriitori anunciați la isvó-
rele din capul acestei scrieri, (dar pe cari orî cine 'î
póte consulta) ne convinge că biserica Arménă este mo-
nofisită, cea ce am đis și în Istoria ecclesiastică și cea
ce am voit a demonstra și prin lucrarea de față.

Și dar al doilea suport al scrierei d lui Sarmacaș
este prin acésta cu deseversire surpat. Din acestea se

vede, că n'am scris despre Armeni, cum mi se impută de d. Sarmacaș, stăpînit de ură saŭ fanatism, ci am căutat a fi, cum cred că am și fost, imparțial, și nu numai în acéastă cestiune, ci în tóte câte le tratez în Istoria eclesiastică ce am publicat.

Maî înainte de a trece la partea III-a a acestei scrieri voiŭ proba d-lui Sarmacaș că se mîeră în zadar pentru cele ce pe dos le înterpretéază la pag. 49 din broșura sa. Probă este Teologia dogmatică ortodoxă de Macarie, tradusă romănesce de Arh. Gherasim Timuș, București, 1886, pag. 63, în care cetim :

„Mărturisirea ortodoxă constituie în adevăr, o epocă în istoria acésta. Până atunci fiii bisericeî orientale nu aveau o carte simbolică proprie, nici un manual maî pe larg, care să li se fi dat în numele bisericeî chiar, pentru a li servi de povățuitor în credință și prin urmare în esplicarea și apărarea sciințifică a dogmelor... Iar maî jos vorbind tot de Mărturisirea ortodoxă ȑice: „aici pentru prima óră fură espuse tóte dogmele, cu tótă precisiunea posibilă și nu numai în contra eresielor vechî, ci încă și în contra erorilor nóuë în care că-„dura, în Occident, după ce parăsiră ortodoxia ecumenică.“

Bine era dar ca d. Sarmacaș când voia a răsuci textul din cartea mea, să se gândéscă a nu se face maî savant de cât Macarie.

În cea ce privesce arménul Martin, pentru a căruî naționalitate și confessiune se îndoiesce d. Sarmacaș, ȑată ce ne spune *Schrödl* în tom. XIX, pag. 491 din *Enciclopedia teologică de Goschler* :

„Ce fut le moine *arménien Martin*, qu'on rencontre „en 1149 dans les environs de Kiew, qui inaugura, à „proprement dire, l'histoire des hérésies en Russie....

Că Martin era armén și venise în Russia a respândi multe erori, între care și despre o natură în Christos, spune și *Boissard* în *L'église de Russie*, Paris, 1867, Vol. II și alți autori și scriitori români, germani și ruși.

Trecând la forma în care a scris d. Sarmacaș broșura, voiți spune numai atât. Nu cunosc fața d-lui Sarmacaș și erudiția sa, dar se pare că puțin cunoște însemnătatea cuvintelor.

D-sa între alte galanterii armenesci întrebuințate în broșură, mă numesce scriitor apocrif, cea ce ar însemna că scriu fără a iscăli, (pe ascuns). Dar eu neputând fi scriitor apocrif, de orice-mă dau pe față; atunci nu altă, d-sa a socotit ca această vorbă (apocrif) trebuie să fie o mare injurie. Cât pentru cele alte calificative la adresa mea, le resping ca nedemne pentru un scriitor ce se respectă. Ele dar revin și se răsfrâng în contra celui ce li este părinte.

III.

Este foarte curios modul de a judeca al d. Sarmacaș, după cât se vede în broșură-î. D-sa libertatea și toleranța o înțelege deplină, dar numai când d-sa este în cauză. Atunci în virtutea libertății așa înțelăsă, poate să scrie cum va vrea, poate să combată, să protesteze în modul cel mai vulgar. Pentru alții lucrul se schimbă, libertatea și toleranța nu există. Și dar alții, nu sunt

liber! a se interesa să afle sau să scrie bună-ură: despre punctele de credință prin care Papistașii se deosebesc de ortodocși, asemenea despre diferențele doctrinale a le Luteranilor, Calvinilor, Armenilor, Lipovenilor. Nu, nu sunt liberi, căci se vatămă libertatea conștiinței și toleranța religioasă. Se vede că fostul profesor la școla arménă n'a cetit în romănesce o carte despre lipovenism, căci de ar fi cetit'o, s'ar convinge astădî ușor, că nu s'a vătămat nici toleranța religioasă, nici libertatea conștiinței prin publicațiunea în cestiune, și nici a dat naștere la ură și antipatie confesională.

Din acestea se vede că toleranța așa cum o înțelege d-sa, nu numai că este o netoleranță, dar un regres dăunător, care ne-ar împedica de a ne cunoște bine și dar a ne apropia și înfrăți.

Pretențiunile însă a d-sale și acelor ce au aprobat broșura-î, devin uimitoare când judecăm, că prin publicitate se încercă ă ne isgoni din școli cărți cari nu li sunt pe plac. Dar ore când vre odată cei alți membri a celor alte biserici confessionale, direct sau indirect, s'au încercat a ni impune să ne modelăm după placul lor? Când vr'o dată au ingerit în școlă și biserică? Dic biserică, căci biserica noastră dominantă sub care aici înțeleg păstorii bisericesci, au datoria să cunoască amănunțit variatele doctrine vechi sau nouă și punctele diferențiale a le tuturor confesiunilor din Stat.

Afle d. Sarmacas că, o Istorie bisericască care nu s'ar ocupa amănunțit cu toate formele de shisme și eresuri vechi sau nouă, ar fi ca și o Istorie a filosofiei, care nu s'ar ocupa de sistemele diferențiale a le filosofilor,

ca și o filologie comparată, care nu s'ar ocupa cu studiul paralel al limbelor.

Dar, după cât pare, scopul scrierei d-lui Sarmacaș și acelor care au aprobat'o, n'au fost numai acesta, ci pare a fi fost dublu : *cu o lovitură să facă două pălite*.

Suspectez cu atât mai mult intențiunile, cu cât d-lor ne spun că biserica arménă nu are datoria de a'și dovedi astă-dî ortodoxia ei, (lucru care nu-l cerem noi) așa dar prin acésta a două pălită își vor fi dis: avem ocasiune propice, trebuie să profităm de ea, adică să protestăm cărțile în care ni se invideréză monofisitismul, ca ast-fel pe viitorime documentul ce'l vom produce acum, să pótă servi de pîedestal celor ce ar avea dorința și putința dintre noi, a deveni în capul trebilor bisericeî ortodoxe române.

Le răspund și aici.

Libera și tolerantă Romănie din trecutul depărtat a primit în sinu-î, ș'a lăsat libere granițele pentru oricare a dorit a'și o adopta de mumă. Aici în țera noastră cea tolerantă, însuși prin pactul fundamental, se garantéză libertatea conștiinței pentru fie-care confessiune. Dar să scie monofisiții că, ușele altarului nu le vor fi libere. Ce cred ? că furișându-se pe ast-fel de căi, prin ast-fel de scrieri, vor înalța treptele bisericeî ? Cred că interpretând talmudicesce scrierile doctorilor ortodoxi, vor trece drept fil a sf. bisericeî răsăritene, spre a veni în un viitor apropiat să pretindă a dispune în cele a le bisericeî ortodoxe române ?

Demasc dar pe d. Sarmacaș, ridicând vëlul, spre a se vedea unde tinde scopul scrierei sale și al acelor

ce aũ aprobat'o, unde tind sã ajungã Armeniĩ monofisiți, dându-se cã *cred ca și noi*.

Armeniĩ monofisiți, osebiți prin erã, calendar bisericesc, serbãtorĩ religioase etc,... ei, despre care Istoria ne spune cã, aũ venit în țera nãstrã de 400 și mai bine de ani, și totuși nu s'aũ asimilat cu noi, își mențin limba, își aũ osebire în credință, își aũ a parte biserică și ierarhie bisericească, nu intrã în legãturã cu biserica nãstrã în cele sacre; ci din contra întrețin legãturi cu frații lor în credință din Orientul monofisit, își serbãtoresc sosirea pãstorului când vine din țera Armeniei; acești ómenĩ, de alt-fel pacinici și onorabili, dar pe cariĩ Sciința, în imparțialitatea ei, îi vëdesce cã, nu sunt fii drept credincioși a bisericeĩ răsãritului, cã nu sunt omodoxi în credință cu noi întru tóte, și nici aũ voit a fi; dupã tóte cele aici constate se vede lãmurit: pretențiunile lor cã ar fi ortodoxi, sunt cu desevisire nefondate.

Vinã pe calea cea regulatã, esprime-și dorința cãtrã Cei în drept, facã-și profesia de credință și declare, cã primesc și vor rãmãnea ortodoxi, fiiĩ aĩ drept slãvitórei bisericeĩ ortodoxe, și sf. nãstrã biserică ortodoxã romãnã. Îi va primi cu aceeași bucurie, le va deschide brațele cu aceiași dulcetta, cu care prin secolele depãrtate și biserica mumã, cea Constantinopolitanã, li a întins mânia, dar ei ș'aũ depãrtat'o.

Termin cu cuvintele eruditului Guettée; „*sã sperãm cã ei nu'și vor impetri inima.*“

F I N E.

